

которой степень самоуправления определялась самими регионами, а не навязывалась им сверху. Общины, которые стремились к высшему уровню самоуправления по особым социальным, культурным и географическим причинам, смогли его получить. В то же время регионы, которые не очень стремились к самоуправлению, были свободны приобрести меньшую степень автономии. Асимметричная модель позволила Испании справиться со специфической для нее проблемой, а именно объединить в одной правовой системе регионы с сильными этнонациональными традициями и историей предварительного признания их стремлений к автономии, с одной стороны, и обычные регионы, где такие традиции не были определяющими, с другой.

Ключевые слова: местное управление, централизация, децентрализация, консолидация, автономия, Испания.

Chernezhenko O. Democratic Development and Local Governments Consolidation in Spain.

The article highlights the problems and peculiarities of territorial structure of Spain, analyzes the specific nature of regional and local governments. In the focus of attention is the legal status of autonomous communities. It is analyzed on the basis of case study of asymmetric decentralized model. The author considers the features of democratic development and consolidation of local administration in Spain, identifies the key periods of the consolidation process of local governments, examines the financial resources of local government. The emphasis is laid on the opinion according to which Spain is an example of a highly centralized state. The author draws the conclusion that Spain was able to implement decentralization successfully because the control from the center is perceived in this country as the norm, and people strongly believe that this kind of administration is the only rational form of government allowed to implement decentralization successfully. Spain has chosen such a model of decentralization, in which the degree of self-governing is determined by the regions, but not arbitrarily imposed on them from above. The communities which wanted a higher level of self-government for specific social, cultural and geographical reasons, have managed to get it. However, regions that were not aspired to self-governance were free to gain a lower degree of autonomy. Asymmetric model allowed Spain to cope with this specific problem, namely, to combine in a single legal system regions with strong ethno-national traditions and history of prior recognition of their aspirations for autonomy, on the one hand, and conventional areas, where such traditions were not crucial, on the other.

Key words: local governance, centralization, decentralization, consolidation, autonomy, Spain.

УДК [342.7:316.3](477)

Я. Чистоколяний

Періодизація основних етапів становлення та розвитку громадянського суспільства в незалежній Україні

Стаття присвячена дослідженню проблем періодизації основних етапів генезису громадянського суспільства в незалежній Україні, а також розкриттю сутності та змісту основних виявлених етапів. Аналізуються найбільш поширені концепції зарубіжних і вітчизняних учених щодо основних етапів утвердження та розвитку громадянського суспільства та його інститутів у кін. ХХ-ХХІ ст. Досліджується вплив політико-правових процесів 2013-2016 рр. на розвиток громадянського суспільства, а також перспективи сприяння держави розвитку інститутів громадянського суспільства у 2016 і наступних роках.

Ключові слова: громадянське суспільство, генезис громадянського суспільства, участь громадянського суспільства в управлінні державними справами, інститут громадянського суспільства, громадська організація.

Постановка проблеми. Подальший розвиток України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної правової держави, в якій людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека, відповідно до ст.ст. 1 та 3 Конституції України, визнаються найвищою цінністю [2], не можливий без активної участі в державотворчих і правотворчих процесах громадянського суспільства та його інститутів. У цій точці зору переконують події Революції

гідності, які мобілізували громадськість на зміну авторитарного політичного режиму та боротьбу за права і свободи людей.

Разом із тим, потенціал громадянського суспільства в новітній історії України використовувався не лише для протестних форм громадської активності, як це було під час трьох революцій, – Революції на граніті, Помаранчевої революції та Революції гідності, – а й для повсякденного захисту законних інтересів та прав і свобод людини, утвердження демократії та верховенства права, боротьби з корупцією, проведення системних реформ тощо. Власне, за роки незалежності України змінилась і сама модель взаємовідносин громадянського суспільства змінилась.

На сьогодні держава не лише почала зважувати на діяльність громадянського суспільства, а й вбачати у ньому важливого партнера, сприяти його розвитку. На користь цього, зокрема, свідчить і затвердження указом Президента України від 26 лютого 2016 р. Національної стратегії розвитку громадянського суспільства. Вбачається, що ця Стратегія знаменує собою новий етап розвитку громадянського суспільства та інститутів, що спирається на досвід, здобутки і прорахунки минулих років.

Аналіз наукових досліджень цієї проблеми. Проблеми теорії та практики формування та функціонування громадянського суспільства та його інститутів є традиційним предметом наукових досліджень філософів, соціологів, правників і політологів. У конституційному праві України до сьогодні питання генезису громадянського суспільства досліджувалися в самостійних розділах у монографіях П. Любченка «Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства» (2006 р.) [4], Г. Берченка «Громадянське суспільство в Україні: конституційний аспект» (2014 р.) і О. Лотюк «Конституційні засади розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні» (2015 р.) [3]. Окремі аспекти цієї проблематики також можна зустріти у роботах таких учених-конституціоналістів, як Ю. Барабаш, О. Батанов, С. Бобровник, О. Вашук, В. Ковальчук, М. Козюбра, А. Колодій, А. Крусян, Р. Максакова, О. Марцеляк, В. Нестерович, М. Оніщук, В. Погорілко, В. Речицький, В. Серьогін, О. Скрипнюк, І. Сліденко, О. Совгіря, Ю. Тодика, В. Федоренко, О. Фрицький, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, А. Янчук та ін.

Мета наукової статті: виявити витоки і періодизацію основних етапів становлення та розвитку громадянського суспільства, охарактеризувати виявлені етапи, а також визначити основні шляхи і напрями його розвитку в конституційно-правових реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Очевидно, що сьогодення та майбутнє громадянського суспільства тісно пов'язане із попереднім досвідом генезису самого громадянського суспільства, уявлень і знань про нього, а також відповідної правотворчої та правозастосовної практики. Власне, громадянське суспільство стає важливою частиною конституційного дизайну, трансформується з ідеї в феномен громадсько-політичного буття, у першу чергу, після унормування права на свободу асоціацій, доступ громадян до управління державними справами, а також їх права обиратись і бути обраними, у тому числі й від політичних партій, у перших конституціях і деклараціях та білях про права в Європі та Америці в кін. XVIII-XIX ст. Саме з цього часу розпочинається відлік формування державою конституційно-правових основ для розвитку та функціонування громадянського суспільства, його взаємодії з державою та бізнесом.

Ця точка зору підтверджується й концепціями та теоріями генезису громадянського суспільства, поширеними у американській і західноєвропейській політико-правовій думці. У цьому сенсі можна звернутись до найбільш відомої та неодноразово інтерпретованої вітчизняними вченими (Г. Берченко, А. Колодій, О. Лотюк і ін.) теорії генезису громадянського суспільства – «Громадянське суспільство – I, – II, – III», обґрунтованої американським вченим Дж. Александером [6]. У ній виділені три основні етапи (епохи) утвердження та розвитку громадянського суспільства в західноєвропейській теорії.

Так епоха «Громадянське суспільство – I», на думку Дж. Александера, охоплює період із кін. XVII до сер. XIX ст. Це був період пов'язаний насамперед зі становленням ідеологічного підґрунтя феномену громадянського суспільства, відтвореного у філософсько-правових роботах Т. Гоббса, Дж. Лока, А. Фергюссона, Ш.-Л. Монтеск'є, І. Кант, Ф.-Г. Гегель, А. де Токвіль. Одночасно з теорією, в цей час утверджується й практика об'єднання вільних і соціально активних громадян-власників у асоціації та політичні партії, що сприяло формуванню т. з. «соціального капіталу» (А. де Токвіль) та створенню механізмів політичної участі громадян у управлінні державними справами на засадах лібералізму, демократії та поваги до приватної власності.

При цьому, «Громадянське суспільство – I» уже вміло відстоювати, у тому числі й через активний громадський опір деспотії, свої цінності та права, а також спромоглося на закріплення в

білях про права та конституціях межі втручання держави у суспільне життя та її обов'язки перед громадянським суспільством. Саме тому перші конституційні акти несли в собі відбиток певного суспільного договору, сторонами якого стали виборна публічна влада («уряд» у широкому тлумаченні) та громадянське суспільство.

Наступна, друга епоха, або ж «Громадянське суспільство – II», на думку Дж. Александера, тривало з сер. XIX і до сер. XX ст. Її можна охарактеризувати як переосмислення теорії та практики громадянського суспільства та пошук нових сенсів, цілей і завдань буття громадянського суспільства. Слід погодитись із О. Лотюк, що з одного боку, стрімкий розвиток безпосередньої та парламентської демократії та визнання за народом всього обсягу повновладдя, а також закріплення такого порядку здійснення влади у країні та організації суспільного життя в конституціях, призводить до послаблення впливу ідей громадянського суспільства на тогочасну правотворчу й правозастосовчу практику. На початку XX ст. світ підкоряється чітким дефініціям і конституційно-правовим процедурам. Натомість, аксіологічна природа громадянського суспільства зазнає в Європі та, частково в США, занепаду під впливом кризи ідей лібералізму.

З другого боку, тогочасне суспільне життя під впливом ідей К. Маркса і Ф. Енгельса та їх послідовників про виробничі сили і відносини та класову державу, а також з огляду на хвилю соціалістичних революцій, що прокотилися в Росії, Німеччині та Угорщині на початку минулого століття, та посилення авторитарних, тоталітарних і мілітаристських режимів у міжвоєнний період, потребували нових ідеалів і сенсів. На жаль, суспільства знаходять ці сенси не в громадянському суспільстві та ліберальній демократії, а в фашизмі, націоналізмі та сталінізмі. Громадянське суспільство трансформується в СРСР, нацистській Німеччині, фашистській Італії та хортистській Угорщині в найгіршу модель корпоративного суспільства [3, с. 147-148].

Епоха «Громадянське суспільство – III» була започаткована після завершення Другої світової війни, призвела до відродження ідей громадянського суспільства та пробудження його соціальної активності в кін. XX ст. і триває до нині. Саме у 70-80-х роках XX ст. ідеї громадянського суспільства були привнесені через масові антивоєнні та студентські громадянські рухи в конституційне життя більшості держав світу.

І, хоча робота Дж. Александера завершується аналізом генезису громадянського суспільства в XX ст. [6], можна передбачити, що з кін. XX ст., після хвилі «оксамитових революцій» і руйнування колишнього СРСР і т.з. «соціалістичного табору», який заперечував цінність громадянського суспільства, світ вступив у нову епоху генезису громадянського суспільства, яка іще лише утверджується як предмет відповідних наукових досліджень.

На «пост-Александрівську» епоху припадає й зародження та розвиток громадянського суспільства в незалежній Україні. Хоча, слід зауважити на те, що і сама незалежність України стала результатом формування життєздатних інститутів громадянського суспільства національного спрямування у колишній УРСР. Насамперед, ідеться про утвердження та боротьбу за незалежність «Народного Руху України», «Товариства Лева», «СНУМ» і інших громадських рухів і організацій.

Щодо генезису громадянського суспільства в незалежній Україні, то сучасні українські учені-конституціоналісти (Г. Берченко, П. Любченко, О. Ващук, О. Лотюк і ін.) обґрунтовують низку цікавих і змістовних періодизацій та наповнюють їх змістом. Аналіз цих періодизацій, на наш погляд, сприяє розумінню основних здобутків і прорахунків розвитку громадянського суспільства та його інститутів.

На нашу думку, заслуговує на увагу періодизація, запропонована у 2004 році О. Ващук. У ній вчена виділяє чотири основні етапи генезису громадянського суспільства та наповнює їх змістом і авторськими інтерпретаціями. Наведемо положення цієї періодизації О. Ващук: перший етап (1991-1995 рр.) характеризується становленням національного законодавства про громадські організації та ознаменувався прийняттям рамкового закону «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 року № 2460-ХІІ; на другому етапі (1996-1997 рр.) відбулася конституціоналізація громадських організацій, яка виразилася в закріпленні на конституційному рівні основних принципів їх правового статусу; третьому етапу (1998-2001 рр.) властиве корегування національного законодавства шляхом прийняття ряду законів, які регулюють правове положення окремих видів громадських організацій; четвертий етап (з 2002 року) характеризується гармонізацією національного законодавства з європейськими та світовими стандартами; розроблення законопроектів із метою врегулювання правового положення громадських організацій (законопроекти «Про громадські організації», «Про невідповідні організації» тощо) [1, с. 5].

Очевидно, що ця періодизація має дискусійний характер, у тому числі й з суто методологічних причин. Адже наведені О. Ващук хронологічні межі виділених нею періодів не

забезпечують безперервність генезису громадянського суспільства. Але, слід зважити й на те, що запропонована вченою періодизація сприяла подальшому дискурсу щодо проблеми становлення та розвитку громадянського суспільства в незалежній Україні.

Не менш оригінальною та однією з перших в Україні стала періодизація громадянського суспільства здійснена П. Любченком у самостійному розділі його докторської дисертації. На думку П. Любченка, можна говорити лише про певні тенденції європейського чи світового характеру, основними серед яких є: а) поява витоків громадянського суспільства, заснованих на елементарній саморегуляції життя людських спільнот (до XV ст.); б) становлення його окремих інститутів (корпорації, релігійні інститути тощо) як відносно відокремлених від держави суб'єктів (XV-XIX ст.); в) суперництво й поступове зближення держави та інститутів громадянського суспільства на основі розуміння взаємозумовленості їх розвитку (XX ст.); г) інтеграція державних органів у систему громадянського суспільства в якості основних управлінських інститутів і посилення впливу народу на органи публічної влади (кінець XX-початок XXI ст.) [5, 49]. Відзначаючи комплексний характер наведеної періодизації, зазначимо, що подібно періодизації Дж. Александера, вона, як власне і періодизація О. Вашук, має лише один сутнісний недолік – не охоплює останні 10 років буремного розвитку громадянського суспільства в Україні.

Окремо хотілось би відзначити комплексний і системний характер періодизації історії громадянського суспільства, здійснений О. Лотюк. На думку вченої, генезис конституційних основ громадянського суспільства в Україні налічує дев'ять основних етапів: перший етап (IX-XVII ст.) – формування первинної громадської спільноти, заснованої на засадах так званої «вічевої демократії» за часів Київської Русі; другий етап (XVII-поч. XX ст.) – утвердження самоврядних козацьких громад і закріплення конституційних основ їх розвитку та збереження в Конституції Пилипа Орлика 1710 р., розвиток українських громад під впливом державного права Австро-Угорщини, Німеччини, Польщі, Росії та Румунії; третій етап (1917-1921 рр.) – закріплення плюралістичних основ розвитку громадянського суспільства у конституційних актах доби національно-визвольних змагань в Україні; четвертий етап (1921-1991 роки) – утвердження в колишньому СРСР радянської державно-партійної моделі корпоративної держави, в якій всі громадські спільноти були зрощеними із КПРС; п'ятий етап (1991-1996 рр.) – утвердження в незалежній Україні прозахідного громадянського суспільства та закріплення у Конституції України 1996 р. основ його розвитку і функціонування; шостий етап (1996-2004 рр.) – еволюційний розвиток громадянського суспільства та унормування конституційного статусу його інститутів у спеціальних законах; сьомий етап (2004-2010 р.р.) – якісні трансформації громадянського суспільства та його інститутів під впливом Помаранчевої революції 2004 р., розвиток конституційного законодавства про інститути громадянського суспільства; восьмий етап (2010-2013 рр.) – посилення регулятивного впливу держави на розвиток громадянського суспільства, формалізація залучення інститутів громадянського суспільства до участі в управлінні державними справами та затвердження авторитарного режиму В. Януковича; дев'ятий етап (2013 р. – донині) характеризується пробудженням під впливом Євромайдану 2013 р. і Революції Гідності 2014 р. громадянського суспільства та його інститутів, безпрецедентною активністю волонтерських рухів і інших стихійних суспільних рухів із метою захисту української державності та реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [3, с. 153-154].

Залишаючи поза межами цієї статті дискусію про періодизацію генезису громадянського суспільства в Україні з найдавніших часів до проголошення незалежності України, відзначимо, що 5-9 періоди доволі повно і комплексно охоплюють історію становлення та розвитку громадянського суспільства та його інститутів, передають якісні зміни, привнесені в цей процес Революцією Гідності та воєнно-політичними процесами 2013-2015 рр. Поряд із тим, необхідно відзначити і неефективність існуючих механізмів взаємодії громадянського суспільства та держави, наслідком чого стала масштабна парламентсько-урядова, соціально-економічна та гуманітарна криза, неспроможність держави розпочати ефективну боротьбу з корупцією.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, на нашу думку, генезис громадянського суспільства в Україні нараховує сім основних етапів. Перший етап (1988-1991 рр.) – утвердження перших легітимних, орієнтованих на національно-визвольну боротьбу інститутів громадянського суспільства («Народний Рух України» і ін.) та подолання гегемонії КПРС у Декларації про державний суверенітет України; другий етап (1991-1996 рр.) – утвердження в незалежній Україні громадянського суспільства в особі політичних партій, громадських організацій і профспілок та закріплення у Конституції України 1996 р. основ його розвитку і функціонування; третій етап (1996-2004 рр.) – конституційно-правове унормування правового статусу основних інститутів громадянського суспільства у спеціальних законах та створення державою правових

механізмів їх залучення до участі в державному управлінні; четвертий етап (2004-2010 р.р.) – зміни ландшафту громадянського суспільства та активізація його інститутів під впливом Помаранчевої революції 2004 р.; п'ятий етап (2010-2013 рр.) – посилення регулятивного впливу держави на розвиток громадянського суспільства, формалізація залучення інститутів громадянського суспільства до участі в управлінні державними справами; шостий етап (2013-2016 рр.) – активізація громадянського суспільства та ініціювання ним Євромайдану 2013 р. і Революції Гідності 2014 р., посилення волонтерських рухів і антикорупційних та реформаторських рухів, спрямованих на євроінтеграцію; сьомий етап (2016 р. – донині) – прийняття нової Національної стратегії розвитку громадянського суспільства та мобілізація потенціалу громадянського суспільства на захист територіальної цілісності України, проведення правових реформ і протидії корупції.

Джерела та література

1. Вашук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. М. Вашук; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: НАН України, 2004. – 17 с.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Лотюк О. С. Конституційні засади розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні: монографія / О. С. Лотюк. – К.: Ліра-К, 2015. – 356 с.
4. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства: монограф. / П. М. Любченко. – Х.: Одиссей, 2006. – 352 с.
5. Любченко П. М. Місцеве самоврядування в системі інститутів громадянського суспільства : конституційно-правовий аспект: дис. на здоб. наук. ст. докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / П. М. Любченко / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х. : 2007. – 436 с.
6. Про сприяння розвитку громадянського суспільства : Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68 / Офіційний веб-сайт Президента України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.
7. Alexander J. C. Civil Society I, II, III : Constructing an Empirical Concept from Normative Controversies and Historical Transformations / In the book: Real Civil Society / Dilemmas of Institutionalization / Ed. By Jeffrey C. Alexander. – London; New Delhi, 1998. – 326 p.

Чистокляный Я. Периодизация основных этапов становления и развития гражданского общества в независимой Украине. Стаття посвящена дослідженню проблем періодизації основних етапів генезису громадянського суспільства в незалежній Україні, а також раскрытию сутності і содержания основних виявлених етапів. Автор доводить, що генезис громадянського суспільства в Україні налічує сім основних етапів. Перший етап (1988-1991) – це утвердження перших легітимних, орієнтованих на національно-освободительну боротьбу інститутів громадянського суспільства («Народний Рух України» і др.) і подолання гегемонії КПСС в Декларації про державний суверенітет України; другого етапу (1991-1996) – утвердження в незалежній Україні громадянського суспільства в лиці політичних партій, громадських організацій і профспілок і закріплення в Конституції України 1996 г. основ його розвитку і функціонування; третього етапу (1996-2004) – конституційно-правове нормування правового статусу основних інститутів громадянського суспільства в спеціальних законах і створення державою механізмів їх залучення до участі в державному управлінні; четвертого етапу (2004-2010) – зміни ландшафту громадянського суспільства та активізація його інститутів під впливом Помаранчевої революції 2004 г.; п'ятого етапу (2010 -2013) – посилення регулятивного впливу держави на розвиток громадянського суспільства, формалізація залучення інститутів громадянського суспільства до участі в управлінні державними справами; шостого етапу (2013-2016) – активізація громадянського суспільства та ініціювання ним Євромайдану 2013 і Революції Гідності 2014 г., посилення волонтерських рухів і антикорупційних та реформаторських рухів, спрямованих на євроінтеграцію; сьомого етапу (2016 - по сей день) – прийняття нової Національної стратегії розвитку громадянського суспільства та мобілізація потенціалу громадянського суспільства на захист територіальної цілісності України, проведення правових реформ і протидії корупції.

Ключевые слова: громадянське суспільство, генезис громадянського суспільства, громадська організація, управління державними справами, Україна.

Chystokolianyi Ia. Periodization of the Main Stages of Formation and Development of a Civil Society in the Independent Ukraine. This article is devoted to the problems of periodization of the main stages of the civil society genesis in independent Ukraine, as well as disclosing the essence and content of every basic step on the way of its formation. The author proves that the genesis of the civil society in Ukraine comprises seven main stages or phases. The first phase (1988-1991) – consolidation of the first legitimate institutes of civil society, aimed at national liberation struggle («People's Movement of Ukraine» and others) and overcoming the hegemony of the Communist Party in the Declaration of State Sovereignty of Ukraine; the second phase (1991-1996) – establishing of a civil society in independent Ukraine, represented by political parties, public organizations and trade unions and confirming in the Constitution of Ukraine in 1996 the foundations of civil society development and functioning; third phase (1996-2004) – the constitutional and legal regimentation of the main institutions of the civil society and giving them legal status in special laws and creating by the state legal mechanisms allowing them to be involved into state administration; fourth phase (2004-2010) - changes in the landscape of civil society and its institutions revitalization under the influence of the Orange Revolution of 2004; fifth phase (2010-2013) – strengthening the regulatory influence of the state on the development of civil society, formalizing the involvement of civil society institutes into the state governance; sixth phase (2013-2016) – revitalization of civil society activities and initiating by them Euromaidan in 2013 and Revolution of Dignity in 2014, increasing voluntary movements, anti-corruption and reform movements aimed at the European integration of Ukraine; seventh phase (2016 - present day) - the adoption of a new National Strategy for civil society development and mobilizing the potential of civil society for the defense of the territorial integrity of Ukraine, legal reforms and anti-corruption activities.

Key words: civil society, the genesis of the civil society, public organizations, management of public.

УДК 341:061.1ЄС

V. Kolodiazhna

Mechanism of Interaction Between Sources of International and National Law in Terms of European Integration

The article is dedicated to cover the problems of interaction between the norms of international and national law. Among the methods and mechanisms of inclusion or implementation the international law in the national legal system to distinguish science, including the following: reception, transformation, parallelization, sending, incorporation (adoption) obligation ex proprio vigore, theory of execution, admission and more. Ukrainian law, especially the text of the Constitution of Ukraine, needs further improvement to make Ukrainian Law as fully as possible consistent with the international legal obligations of Ukraine.

Key words: mechanism, interaction, reception, transformation, parallelization, sending, incorporation (adoption) obligation ex proprio vigore, theory of execution, admission.

Formulation of scientific problem and its significance. A dynamic development of interstate legal systems at the present stage, the expansion of interaction between national legal systems and between international systems needs effective legal mechanism that would take into account the concerted methods and would facilitate the harmonious functioning of these systems in a single legal space. To ensure such a condition today, special attention should be given to the establishment of a mechanism of interaction between international and national law.

Formulation of goals and objectives of the study. The purpose of the article is to highlight the features of the interaction of sources of international and national law.

Analysis of research of this problem. Value of international and domestic law continues to be the subject of study for many scientists, particularly such as I. Blischenko V. Butkevych, M. Buromenskiy, A. Vishensky, V. Denisov, D. Levin, I. Lukashuk, A. Merezhko, R. Mollerson, G. Tunkin, E. Usenko and others.

Presentation of the main material and justification of the research results. Determining the